<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને ઓર્ઝ.

વી.

વેસ્ટ કોસ્ટ પેપર મિલ્સ લિમિટેડ અને ઓર્ઝ.

તારીખ ૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૪

[વી.એન. ખારે, સી.જે., એસ.બી. સિંહ અને એસ.એચ. કાપડિયા,

ન્યાયમૂર્તીઓ]

લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ – કલમો ૧૪ અને ૧૫ – શેડ્યૂલના અનુચ્છેદો ૫૮ અને ૧૧૩ – રેલવે દ્વારા ભાડાના દરમાં વધારો – રેલવે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા વધારાને અયુક્ત ઠેરવતી ઘોષણા – સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા અપીલકર્તાઓની સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન નામંજૂર – સામાવાળાઓ દ્વારા વ્યાજ સાથે વસૂલવામાં આવેલા વધારાના ભાડાના શુલ્કના રિફંડ માટે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ દાવો દાખલ કરવો – સામાવાળા દ્વારા દાવો સમયમર્યાદા દ્વારા બાધિત હોવાની દલીલ – ઠેરવેલ કે, જ્યારે સુપ્રિમ કોર્ટે અપીલ દાખલ કરી છે

ત્યારે ટ્રિબ્યુનલની ઘોષણા જોખમમાં છે – દાવા માટેનું દાવાકારણ ત્યારે ઉદ્ભવ્યું જ્યારે સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવી – તેથી, મર્જરના સિદ્ધાંતની અરજી દ્વારા દાવો સમયમર્યાદા દ્વારા બાધિત નથી.

સામાવાળાઓએ માલના પરિવહનના કુલાવેલા અંતર પર ભાડાના દરમાં ફેરફારને અન્યાયી, અયુક્ત અને ભેદભાવયુક્ત તરીકે પડકારતી રેલવે રેટ્સ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ફરિયાદ અરજી દાખલ કરી હતી. ટ્રિબ્યુનલે ઘોષણા કરી કે અપીલકર્તાઓ દ્વારા વસૂલવામાં આવેલી ભાડાની રકમ અયુક્ત છે. અપીલકર્તાઓએ આ કોર્ટ સમક્ષ સ્ટે માટેની અરજી સાથે ટ્રિબ્યુનલની ઘોષણાને પડકારતી સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન દાખલ કરી. આ કોર્ટ દ્વારા એક વચગાળાનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો જેમાં અપીલકર્તાઓને બેંક ગેરંટી પૂરી પાડવાને આધીન સામાવાળાઓ પાસેથી અંતરના કુગાવા વિના સામાન્ય દર વસૂલવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો અને સ્ટે અરજી નામંજૂર કરવામાં આવી. અપીલકર્તાઓની સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન આખરે આ કોર્ટ દ્વારા નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

સામાવાળાઓ દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષની મુકદ્દમાના પેન્ડિંગ રહેવા દરમિયાન અપીલકર્તાઓ દ્વારા વસૂલવામાં આવેલા વ્યાજ સાથેના વધારાના ભાડાના શુલ્કના રિફંડ માટે રિટ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

હાઇકોર્ટે સામાવાળાઓને રાહત માટે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ દાવો દાખલ કરવા નિર્દેશ આપ્યો. સામાવાળાઓએ તે મુજબ અપીલકર્તાઓ દ્વારા વસૂલવામાં આવેલા વ્યાજ સાથેના વધારાના ભાડાના શુલ્કના રિફંડ માટે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ દાવાઓ દાખલ કર્યા.

દાવાઓનો સામનો કરતા અપીલકર્તાઓએ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ દલીલ કરી કે લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ના અનુચ્છેદ ૫૮ હેઠળ દાવાઓ સમયમર્યાદા દ્વારા બારિત હતા કારણ કે દાવાઓ માટેનું દાવાકારણ સામાવાળાઓની તરફેણમાં ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરવામાં આવેલી ઘોષણા પછી તરત જ ઉદ્ભવ્યું હતું અને જે સમયગાળા દરમિયાન આ કોર્ટ સમક્ષ માતર પેન્ડિંગ હતો તે સમયગાળાને સમયમર્યાદાના સમયગાળાની ગણતરીમાં બાકાત રાખી શકાતો નથી.

ટ્રાયલ કોર્ટે દાવાઓ નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા તેમ ઠેરવીને દાવાઓ મંજૂર કર્યા. અપીલમાં, હાઇકોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટના દ્રષ્ટિકોણને માન્ય રાખ્યો.

આ કોર્ટ સમક્ષની અપીલમાં, પી.કે. કુટ્ટી અનુજા રાજા એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરલા એન્ડ ઓર્ઝ., જેટી (૧૯૯૬) ૨ એસ.સી. ૧૬૭: [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૪૯૬ પર આધાર રાખીને અપીલકર્તાઓએ દલીલ કરી કે

લિમિટેશન એક્ટના અનુચ્છેદ ૫૮ હેઠળ વિવાદિત સમયગાળા માટે વ્યાજ સાથે ભાડાની વધારાની રકમના રિફંડ માટેનો દાવો સમયમર્યાદા દ્વારા બારિત હતો કારણ કે દાવો દાખલ કરવા માટેનું દાવાકારણ તે તારીખે ઉદ્ભવ્યું હતું જે તારીખે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ઘોષણા કરવામાં આવી હતી; કે સુપ્રિમ કોર્ટના સ્ટે હુકમની ગેરહાજરીમાં, તે અમલપાત્ર બન્યું, અને સામાવાળાએ સમયમર્યાદાના સમયગાળાની અંદર દાવો દાખલ કરવાની આવશ્યકતા હતી; અને ઈન્ડિયન રેલવેઝ એક્ટની કલમ ૪૬એ હેઠળ, ટ્રિબ્યુનલની ઘોષણા આખરી હોવાથી, દાવો દાખલ કરવા માટેનો સમયમર્યાદાનો પ્રારંભિક સમય સદર ઘોષણાની તારીખથી ત્રણ વર્ષનો રહેશે.

સામાવાળાઓએ દલીલ કરી કે જ્યારે અપીલકર્તાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી ત્યારે ટ્રિબ્યુનલની ઘોષણા જોખમમાં હતી અને તેણે આખરી સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું ન હતું અને તેથી લિમિટેશન એક્ટનો અનુચ્છેદ ૧૧૩ લાગુ પડશે; અને મર્જરના સિદ્ધાંત દ્વારા, સમયમર્યાદાનો સમયગાળો અપીલીય હુકમનામું પસાર કરવાની તારીખથી શરૂ થશે ન કે મૂળ હુકમનામું પસાર કરવાની તારીખથી.

પી.કે. કુટ્ટીના કેસની ચોકસાઈ પર શંકા વ્યક્ત કરતા, ડિવિઝન બેન્ચે આ મામલો ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચને સંદર્ભિત કર્યો.

તેને સંદર્ભિત પ્રશ્નનો જવાબ આપતા અને ગુણદોષ પર નિકાલ માટે બાબતોને યોગ્ય બેન્ચ સમક્ષ મૂકવા નિર્દેશ કરતા, કોર્ટે.

ઠેરવેલ કે:

૧.૧. ઇન્ડિયન રેલવેઝ એક્ટની કલમ ૭૬એ હેઠળ, ટ્રિબ્યુનલનો ચુકાદો આખરી છે. ભારતના સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૧૩૬ આ કોર્ટને એક વિશેષ સત્તા આપે છે જેની શરતો અનુસાર કોર્ટ અથવા ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા કોઇપણ હુકમ સામે અપીલ દાખલ કરવામાં આવશે. એકવાર સ્પેશિયલ લીવ મંજૂર થઈ જાય અને અપીલ દાખલ થઈ જાય, ત્યારે ટ્રિબ્યુનલના ચુકાદાની ચોકસાઈ કે અન્યથા તદ્દન ખુલ્લી બની જાય છે. આવી અપીલમાં, આ કોર્ટ હકીકતના તેમજ કાયદાના બંને પ્રશ્નોની તપાસ કરવા માટે હકદાર છે. આવી સ્થિતિમાં ચુકાદાની ચોકસાઈ જોખમમાં હોય છે. [૧૫૧–ઈ, એફ]

૧.૨. સિવિલ વિવાદના સંબંધમાં, અપીલને દાવાની સાતમી માનવામાં આવે છે અને હુકમનામું ત્યારે જ અમલપાત્ર બને છે જ્યારે અપીલ કોર્ટ દ્વારા તેનો આખરી નિકાલ કરવામાં આવે. ગેરકાયદેસર રીતે વસૂલવામાં આવેલી ભાડાની વધારાની રકમની પુનઃપ્રાપ્તિના હેતુ માટે દાવો દાખલ કરવા માટેની

સમયમર્યાદાનો પ્રારંભિક બિંદુ આ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમની તારીખથી શરૂ થશે. સામાવાળાઓ સમયમર્યાદાના સમયગાળાની ગણતરી માટે તે સમયગાળાને પણ બાકાત મેળવવા માટે હકદાર છે જે દરમિયાન હાઇકોર્ટ સમક્ષ રિટ અરજી પેન્ડિંગ હતી. સિવિલ દાવો સમયમર્યાદાના નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઇકોર્ટે એકસાથે એવો અભિપ્રાય નોંધ્યો છે કે સામાવાળાઓ લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમો ૧૪ અને ૧૫ ના લાભો મેળવવા માટે હકદાર છે. તે કોઈપણ શંકાની બહાર છે કે જો સામાવાળા યોગ્ય ફોરમ સમક્ષ સદ્ભાવનાપૂર્વક તેના ઉપાયની કાર્યવાહી કરી રહ્યા હોવાનું જણાય, તો તે સમયગાળાને સમયમર્યાદાના સમયગાળાની ગણતરીમાંથી બાકાત મેળવવા માટે હકદાર રહેશે. [૧૫૧–એફ, જી, એચ; ૧૫૨–એ, બી]

૧.૩. નાણાંની પુનઃપ્રાપ્તિ માટેનો દાવો ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરવામાં આવેલી તે ઘોષણા પર આધારિત હતો કે અપીલકર્તા દ્વારા વસૂલવામાં આવેલી ભાડાની રકમ અયુક્ત હતી. સામાવાળાએ રિફંડ માટે દાવો દાખલ કર્યો અને તેથી દાવાકારણ ત્યારે જ ઉદ્ભવ્યું જ્યારે તેનું હક્ક આખરી રીતે આ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યું અને તેની પહેલાં નહીં. આ કોર્ટે માત્ર સ્પેશિયલ લીવ મંજૂર કરી ન હતી પરંતુ ગુણદોષ પર ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયની પણ વિચારણા કરી હતી. [૧૫૨–એચ; ૧૫૩–એ]

૧.૪. પી.કે. કુટ્ટીના કેસમાં, મર્જરના સિદ્ધાંતની લાગુ પડતીના સંબંધમાં કોઈ દલીલ રજૂ કરવામાં આવી ન હતી. આ કોર્ટ એ ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ કે એકવાર આ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવામાં આવે અને તેને મંજૂર કરવામાં આવે, ત્યારે હાઇકોર્ટ અથવા ટ્રિબ્યુનલનો ચુકાદો જોખમમાં આવે છે. મુકદ્દમાનો વિષય જ્યાં સુધી છેલ્લી કોર્ટ દ્વારા નક્કી ન થાય, ત્યાં સુધી તેણે આખરી સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું છે તેમ કહી શકાતું નથી. [૧૫૭–એચ; ૧૫૮–એ, બી]

કુનહાયમ્મદ એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરલા એન્ડ ઓર્ઝ., [૨૦૦૦] ૬ એસ.સી.સી. ૩૫૯; એસ.એસ. રાઠોડ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૮૯] ૪ એસ.સી.સી. ૫૮૨; મદન ગોપાલ રૂંગટા વિ. સેક્રેટરી ટુ ધ ગવર્મેન્ટ ઓફ ઓરિસ્સા, [૧૯૬૨] સપ્પ ૩ એસ.સી.આર. ૯૦૬; કલેક્ટર ઓફ કસ્ટમ્સ, કલકત્તા વિ. ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કોમર્શિયલ કું. લિ., [૧૯૬૩] ૨ એસ.સી.આર. ૫૬૩; સોમનાથ સાહુ વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા, [૧૯૬૯] ૩ એસ.સી.સી. ૩૮૪ અને મોહમ્મદ કવારમુદ્દીન (ડેડ) બાય એલઆરએસ. વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી., [૧૯૯૪] ૫ એસ.સી.સી. ૧૧૮, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

પી.કે. કુટ્ટી અનુજા રાજા એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરલા એન્ડ ઓર્ઝ., [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૪૯૬, ૨૬ કરવામાં આવ્યો.

જુસકર્ન બોઈડ એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. પિર્થિચંદ લાલ, [એલ.આર. ઈન્ડિયન અપીલ્સ ૧૯૧૮–૧૯૧૯ પૃષ્ઠ ૫૨]; મકબુલ અહમદ એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. ઓંકાર પ્રતાપ નારાયણ સિંહ એન્ડ ઓર્ઝ., એ.આઇ.આર. (૧૯૩૫) પીસી ૮૫; સેલ્સ ટેક્સ ઓફિસર, બનારસ એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. કન્હૈયા લાલ મકુંદ લાલ સરાફ, એ.આઇ.આર. (૧૯૫૯) એસસી ૧૩૫ અને સેક્રેટરી મિનિસ્ટ્રી ઓફ વર્ક્સ એન્ડ હાઉસિંગ ગવર્મેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. મોહિન્દર સિંહ જગદેવ એન્ડ ઓર્ઝ., [૧૯૮૬] ૬ એસ.સી.સી. ૨૨૯ ને જુદા પાડવામાં આવ્યા.

ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ વિ. મોહમ્મદ નૂહ, [૧૯૫૮] એસ.સી.આર. ૫૯૫ સીબી અને સીતા રામ ગોયલ વિ. મ્યુનિસિપલ બોર્ડ, કાનપુર, [૧૯૫૯] એસ.સી.આર. ૧૧૪૬, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

રાજા મેકેનિકલ કંપની પ્રાઈવેટ લિ. વિ. કમિશનર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઇઝ, (૨૦૦૨) ૪ એડી (દિલ્હી) ૬૨૧, માન્ય રાખવામાં આવ્યું.

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસડિક્શન: સિવિલ અપીલ નં. ૧૦૬૧–૬૨ ઓફ ૧૯૯૮.

કર્ણાટક હાઇકોર્ટના આર.એફ.એ. નં. ૪૫૦–૪૫૧ ઓફ ૧૯૮૬ ના તારીખ ૨૬.૨.૯૬ ના ચુકાદા અને હુકમમાંથી.

પી.પી. મલ્હોત્રા, એસ.એ. મટ્ટુ, એસ. વસીમ એ કાદરી, એસ.એન. તેરડોલ અને અરવિંદ કુમાર શર્મા (એન.પી.) અપીલકર્તા તરફે.

હરીશ એન. સાલ્વે, કૈલાશ વાસુદેવ, પ્રતીક કુમાર, સુશ્રી ગાયત્રી ગોસ્વામી અને સુશ્રી વી.ડી. ખન્ના સામાવાળા તરફે.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તી એસ.બી. સિંહ દ્વારા આપવામાં આવેલ.

એસ.બી. સિંહ, જે. પી.કે. કુટ્ટી અનુજા રાજા એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરલા એન્ડ ઓર્ઝ., જેટી (૧૯૯૬) ૨ એસસી ૧૬૭: [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૪૯૬ માં આ કોર્ટના બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણયની ચોકસાઈ પર શંકા વ્યક્ત કરતા, આ કોર્ટની એક ડિવિઝન બેન્ચે આ મામલો ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચને સંદર્ભિત કર્યો છે.

જે હકીકતની પૃષ્ઠભૂમિ ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે તે નીચે મુજબ છે:

હાલના સામાવાળાઓ અલનાવરથી દાંડેલી સુધીના બ્રાન્ચ લાઈન દ્વારા અપીલકર્તાઓને their માલનું પરિવહન કરી રહ્યા હતા જેના માટે વજનના આધારે તમામ કોમોડિટીઝના સંબંધમાં નક્કી કરવામાં આવેલો સામાન્ય દર ભાડા તરીકે વસૂલવામાં આવી રહ્યો હતો. જો કે, તારીખ ૧.૨.૧૯૬૪ થી ભાડાના દરમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો.

તેથી વ્યથિત થઈને અને તેનાથી અસંતુષ્ટ થઈને, હાલના સામાવાળાઓએ રેલવે રેટ્સ ટ્રિબ્યુનલ (જે હવે પછી 'ટ્રિબ્યુનલ' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) સમક્ષ એક ફરિયાદ અરજી દાખલ કરી અને તેને અન્યાયી, અયુક્ત અને ભેદભાવયુક્ત તરીકે પડકારી કારણ કે માલના ટ્રાફિક પર ભાડાની વસૂલાત માટે કુલાવેલા અંતરના ત્રણ ગણા પર પ્રમાણભૂત ટેલિસ્કોપિક વર્ગ દરો અપનાવવામાં આવ્યા હતા. ટ્રિબ્યુનલે તારીખ ૧૮.૪.૧૯૬૬ ના ચુકાદા દ્વારા સદર વસૂલાતને અયુક્ત તરીકે ઘોષિત કરી જેની સામે હાલના અપીલકર્તાઓએ આ કોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ લીવ મંજૂર કરવા માટેની અરજી દાખલ કરી.

સ્પેશિયલ લીવ મંજૂર કરતી વખતે, આ કોર્ટે એક મર્યાદિત વચગાળાનો હુકમ પણ પસાર કર્યો જે નીચેની શરતોમાં છે:

"રેલવે અંતરના કુગાવા વિના સામાન્ય દરો વસૂલી શકે છે, અને સામાવાળા અપીલના નિકાલ સુધી દર વર્ષે નવીકરણ કરવા માટે બે લાખ રૂપિયા માટે આ કોર્ટના રજિસ્ટ્રારના સંતોષ મુજબ બેંક ગેરંટી આપશે. બેંક ગેરંટી પૂરી પાડવા માટે એક મહિનાનો સમય આપવામાં આવે છે. ઉપરોક્તને આધીન સ્ટે અરજી નામંજૂર કરવામાં આવે છે."

જો કે, આખરે, સદર સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન આ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૧૪.૧૦.૧૯૭૦ ના રોજ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

હાલના સામાવાળા દ્વારા તારીખ ૦૫.૦૧.૧૯૭૨ ના રોજ એક રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી જેને ડબલ્યુ.પી. નં. ૨૧૦/૧૯૭૨ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી હતી, અને હાઈકોર્ટ દ્વારા તારીખ ૨૯.૧૦.૧૯૭૩ ના રોજ તેનું નિરાકરણ કરવામાં આવ્યું જેમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું:

"આ બધી બાબતો, મારા મતે, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ દાખલ કરાયેલી રિટ અરજીમાં યોગ્ય રીતે નક્કી કરી શકાતી નથી. જો સલાહ આપવામાં આવે તો અરજદાર યોગ્ય રાહત માટે દાવો દાખલ કરવાના સામાન્ય ઉપાયનો આશરો લઈ શકે છે. જો આવો દાવો દાખલ કરવામાં આવે છે, તો સામાવાળાઓ માટે બચાવમાં તમામ ઉપલબ્ધ દલીલો ઉઠાવવી ખુલ્લી રહેશે જેવી રીતે અરજદાર

માટે તેના દાવાના સમર્થનમાં તમામ ઉપલબ્ધ દલીલો ઉઠાવવી ખુલ્લી છે. તમામ સંબંધિત પાસાઓની વિચારણા કર્યા પછી, હું એવા મંતવ્યનો છું કે આ એક એવો કેસ છે જ્યાં મારે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ મારી વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાનો ઇનકાર કરવો જોઈએ.

ઉપરોક્ત અવલોકનોને આધીન, આ રિટ અરજી નામંજૂર કરવામાં આવે છે."

ત્યારબાદ સામાવાળાઓ દ્વારા તારીખ ૧૨.૧૨.૧૯૭૩ અને ૧૮.૦૪.૧૯૭૪ ના રોજ બે દાવાઓ દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા જે બાદમાં ઓ.એસ. નં. ૩૮/૧૯૮૨ અને ઓ.એસ. નં. ૩૯/૧૯૮૨ તરીકે પુનઃનંબરિત કરવામાં આવ્યા હતા.

સદર દાવાઓ સમયમર્યાદા દ્વારા બારિત હતા તેવી દલીલ હાલના અપીલકર્તાઓ દ્વારા એવું જણાવીને ઉઠાવવામાં આવી હતી કે તે દાખલ કરવા માટેનું દાવાકારણ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તારીખ ૧૮.૪.૧૯૬૬ ના રોજ ચુકાદો પસાર કર્યા પછી તરત જ ઉદ્ભવ્યું હતું અને, તેથી, લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ના અનુચ્છેદ ૫૮ ની શરતો અનુસાર, સદર તારીખથી ત્રણ વર્ષના સમયગાળાની અંદર તે દાખલ કરવા આવશ્યક હતા, એ હકીકત હોવા છતાં કે તેની સામે સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન પસંદ કરવામાં આવી હતી, આ કોર્ટ દ્વારા કોઈ સ્ટે મંજૂર કરવામાં આવ્યો ન હતો

અને, તેથી, તે સમયગાળો, જે દરમિયાન મામલો આ કોર્ટ સમક્ષ પેન્ડિંગ હતો, તેને સમયમર્યાદાના સમયગાળાની ગણતરીમાં બાકાત રાખવામાં આવશે નહીં. લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમો ૧૪ અને ૧૫ ની લાગુ પડતીના સંબંધમાં ઉપરોક્ત દાવાઓમાં વાદી–સામાવાળા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલને ધ્યાનમાં રાખીને, ટ્રાયલ કોર્ટે ઠેરવ્યું કે દાવાઓ નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા. અપીલમાં હાઇકોર્ટે પણ સદર દ્રષ્ટિકોણને માન્ય રાખ્યો.

અપીલકર્તા તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સિલ પી.પી. મલ્હોત્રાએ, શરૂઆતમાં જ અમારું ધ્યાન એ હકીકત તરફ દોર્યું કે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાએ તારીખ ૧૮.૪.૧૯૬૬ થી ૨૫.૯.1૯૬૬ ના સમયગાળા માટે સામાવાળા પાસેથી વસૂલવામાં આવેલ વધારાનું ભાડું રિફંડ કરીને 'ટ્રિબ્યુનલ' ના નિર્દેશનું પહેલેથી જ પાલન કર્યું છે. જો કે, વિદ્વાન વકીલ દલીલ કરશે કે લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ના અનુચ્છેદ ૫૮ ની શરતો અનુસાર વિવાદિત સમયગાળા માટે ભાડાની વધારાની રકમના રિફંડ માટેનો દાવો (એ) ૨૪.૬.૧૯૬૩ થી ૧.૨.૧૯૬૪, અને (બી) ૧.૨.૧૯૬૪ થી ૧૮.૪.૧૯૬૬ સમયમર્યાદા દ્વારા બારિત હતો, કારણ કે દાવો દાખલ કરવા માટેનું દાવાકારણ તે તારીખે ઉદ્ભવ્યું હતું જે તારીખે 'ટ્રિબ્યુનલ' દ્વારા આવી ઘોષણા કરવામાં આવી હતી.

શ્રી મલ્હોત્રાએ વધુમાં દલીલ કરી કે ચુકાદાના ઓપરેશનને અટકાવતા હુકમની ગેરહાજરીમાં, તે અમલપાત્ર બન્યું, અને, તેથી, વાદી–સામાવાળાએ તેના માટે નિર્દિષ્ટ સમયમર્યાદાના સમયગાળાની અંદર દાવો દાખલ કરવાની આવશ્યકતા હતી. વધુમાં, વિદ્વાન વકીલ આગ્રહ કરશે કે ઇન્ડિયન રેલવેઝ એક્ટની કલમ ૪૬એ ની શરતો અનુસાર, ટ્રિબ્યુનલનો ચુકાદો આખરી હોવાથી, દાવો દાખલ કરવા માટેનો પ્રારંભિક સમય સમયમર્યાદા સદર તારીખથી ત્રણ વર્ષનો રહેશે. આ સંબંધમાં જુસકર્ન બોઈડ એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. પિર્થિચંદ લાલ, [એલ.આર. ઇન્ડિયન અપીલ્સ ૧૯૧૮–૧૯૧૯ પૃષ્ઠ ૫૨], પી.કે. કુટ્ટી (ઉપર મુજબ), મકબુલ અહમદ એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. ઓંકાર પ્રતાપ નારાયણ સિંહ એન્ડ ઓર્ઝ., એ.આઇ.આર. (૧૯૩૫) પીસી ૮૫ અને સેક્રેટરી, મિનિસ્ટ્રી ઓફ વર્ક્સ & હાઉસિંગ ગવર્મેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. મોહિન્દર સિંહ જગદેવ એન્ડ ઓર્ઝ., [૧૯૯૬] ૬ એસ.સી.સી. ૨૨૯ પર ભારપૂર્વક આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

સામાવાળાઓ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સિલ હરીશ એન. સાલ્વેએ, બીજી બાજુ, રજૂઆત કરી કે આ કેસમાં પ્રાપ્ત થતી હકીકતની સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને લિમિટેશન એક્ટનો અનુચ્છેદ ૧૧૩ લાગુ પડશે અને તેનો અનુચ્છેદ ૫૮ નહીં. વિદ્વાન વકીલ આગ્રહ કરશે કે જેમ કે આ કોર્ટે અપીલકર્તાઓની તરફેણમાં અપીલ માટે સ્પેશિયલ લીવ મંજૂર કરી હતી અને

એક મર્યાદિત વચગાળાનો હુકમ પસાર કર્યો હતો, ટ્રિબ્યુનલનો ચુકાદો જોખમમાં હતો અને, તેથી, તેણે આખરી સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું છે તેમ કહી શકાતું નહીં. વધુમાં, વિદ્વાન વકીલ રજૂઆત કરશે કે જ્યારે મર્જરનો સિદ્ધાંત લાગુ પડે છે, ત્યારે સમયમર્યાદાનો સમયગાળો અપીલીય હુકમનામું પસાર કરવાની તારીખથી શરૂ થશે ન કે મૂળ હુકમનામું પસાર કરવાની તારીખથી. સદર દલીલના સમર્થનમાં, આ કોર્ટના કુનહાયમ્મદ એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરલા એન્ડ ઓર્ઝ. [૨૦૦૦] ૬ એસ.સી.સી. ૩૫૯ ના નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

આ કેસમાં વાદીએ તારીખ ૨૪.૬.૧૯૬૩ થી ૧.૨.૧૯૬૪ અને ૧.૨.૧૯૬૪ થી ૧૮.૪.૧૯૬૬ ના સમયગાળા માટે સામાવાળા–રેલવે દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલી વધારાની રકમના રિફંડ માટે તેની પર ઉપાર્જિત વ્યાજ સાથે દાવો દાખલ કર્યો છે. તે વિવાદમાં નથી કે ઇન્ડિયન રેલવેઝ એક્ટની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં, જે તે સમયે અસ્તિત્વમાં હતી તેમ 'ટ્રિબ્યુનલ' માત્ર એ ઘોષણા કરવા માટે હકદાર હતી કે વસૂલવામાં આવેલું ભાડું અયુક્ત કેexcessive હતું. તેને પોતાના હુકમનો અમલ કરવાની કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હતી.

તે સાચું હોઈ શકે છે કે ઇન્ડિયન રેલવેઝ એક્ટની કલમ ૪૬એ ના કારણે ટ્રિબ્યુનલનો ચુકાદો આખરી હતો પરંતુ તેના કારણે ભારતના સંવિધાનના

અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરવાની આ કોર્ટની અધિકારક્ષેત્ર નહોતી અને બાકાત રાખી શકાતી ન હતી.

ભારતના સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૧૩૬ આ કોર્ટને એક વિશેષ સત્તા આપે છે જેની શરતો અનુસાર કોર્ટ અથવા ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા કોઈપણ હુકમ સામે અપીલ દાખલ કરવામાં આવશે. એકવાર સ્પેશિયલ લીવ મંજૂર થઈ જાય અને અપીલ દાખલ થઈ જાય ત્યારે ટ્રિબ્યુનલના ચુકાદાની ચોકસાઈ કે અન્યથા તદ્દન ખુલ્લી બની જાય છે. આવી અપીલમાં, કોર્ટ હકીકતના તેમજ કાયદાના બંને પ્રશ્નોની તપાસ કરવા માટે હકદાર છે. આવી સ્થિતિમાં ચુકાદાની ચોકસાઈ જોખમમાં હોય છે.

સિવિલ વિવાદના સંબંધમાં પણ, અપીલને દાવાની સાતમી માનવામાં આવે છે અને હુકમનામું ત્યારે જ અમલપાત્ર બને છે જ્યારે અપીલ કોર્ટ દ્વારા તેનો આખરી નિકાલ કરવામાં આવે.

ગેરકાયદેસર રીતે વસૂલવામાં આવેલા ભાડાની વધારાની રકમની પુનઃપ્રાપ્તિના હેતુ માટે દાવો દાખલ કરવા માટેની સમયમર્યાદાનો પ્રારંભિક બિંદુ, તેથી, આ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમની તારીખથી શરૂ થશે. તે પણ વિવાદમાં નથી કે હાલના સામાવાળાએ એક રિટ અરજી દાખલ કરી હતી જે અગાઉ

જણાવેલ કારણોસર મંજૂર કરવામાં આવી ન હતી. સામાવાળાઓ, તેથી, સમયમર્યાદાના સમયગાળાની ગણતરી માટે તે સમયગાળાને પણ બાકાત મેળવવા માટે હકદાર હતા જે દરમિયાન રિટ અરજી પેન્ડિંગ હતી. તે દ્રષ્ટિકોણને ધ્યાનમાં રાખીને, સિવિલ દાવો સમયમર્યાદાના નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો.

ટ્રાયલ જજે તેમજ હાઇકોર્ટે એકસાથે એવો અભિપ્રાય નોંધ્યો છે કે સામાવાળાઓ લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમો ૧૪ અને ૧૫ ના લાભો મેળવવા માટે હકદાર છે. અલગ દ્રષ્ટિકોણ લેવા માટે અમારી પાસે કોઈ કારણ નથી. તે કોઈપણ શંકાની બહાર છે કે જો સામાવાળા યોગ્ય ફોરમ સમક્ષ સદ્ભાવનાપૂર્વક તેના ઉપાયની કાર્યવાહી કરી રહ્યા હોવાનું જણાય, તો તે સમયગાળાને સમયમર્યાદાના સમયગાળાની ગણતરીમાંથી બાકાત મેળવવા માટે હકદાર રહેશે.

લિમિટેશન એક્ટના અનુચ્છેદો ૫૮ અને ૧૧૩ આ મુજબ છે:

| "દાવાનું વર્ણન

| સમયમર્યાદાનો સમયગાળો

| સમય જેમાંથી સમયગાળો શરૂ થાય છે

૫૮.

| કોઈપણ અન્ય ઘોષણા મેળવવા માટે

| ત્રણ વર્ષ

| જ્યારે દાવો કરવાનો હક્ક પ્રથમ ઉદ્ભવે છે

૧૧૩. કોઈપણ દાવો જેના માટે આ શેડ્યૂલમાં અન્યત્ર સમયમર્યાદાનો કોઈ સમયગાળો પૂરો પાડવામાં આવ્યો નથી

| ત્રણ વર્ષ

| જ્યારે દાવો કરવાનો હક્ક ઉદ્ભવે છે"

આ એવો કેસ ન હતો જ્યાં સામાવાળાઓએ તેમના હક્કોની ઘોષણા માટે અરજ કરી હોય. ભાડાની વસૂલાતમાં અયુક્તતાના સંબંધમાં તેમના દ્વારા માંગવામાં આવેલી ઘોષણા ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી હતી.

એક તફાવત વધુમાં, જે ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે તે એ છે કે જ્યાં અનુચ્છેદ ૫૮ ની શરતો અનુસાર ત્રણ વર્ષનો સમયગાળો તે તારીખથી ગણવામાં આવે છે જ્યારે 'દાવો કરવાનો હક્ક પ્રથમ ઉદ્ભવે છે'; તેના અનુચ્છેદ ૧૧૩ ની શરતો અનુસાર, સમયમર્યાદાનો સમયગાળો તે તારીખથી ગણવામાં આવશે 'જ્યારે દાવો કરવાનો હક્ક ઉદ્ભવે છે'. અનુચ્છેદ ૫૮ અને અનુચ્છેદ ૧૧૩ વચ્ચેનો

તફાવત, તેથી, સ્પષ્ટ છે કારણ કે દાવો કરવાનો હક્ક આપેલા કેસમાં મુકદ્દમો કરનારને અલગ–અલગ સમયે ઉદ્ભવી શકે છે, અને, તેથી, જ્યાં અનુચ્છેદ ૫૮ ની શરતો અનુસાર સમયમર્યાદાનો સમયગાળો તે તારીખથી ગણવામાં આવશે જ્યારે દાવાકારણ પ્રથમ ઉદ્ભવ્યું હતું જ્યારે, બાદમાં સમયમર્યાદાનો સમયગાળો અલગ રીતે ગણવામાં આવશે જે તે છેલ્લા દિવસ પર આધાર રાખે છે જ્યારે તેના માટે દાવાકારણ ઉદ્ભવ્યું હતું.

કોઈપણ કાનૂની હક્કની અસ્તિત્વનો દાવો કરીને વાદી–સામાવાળા દ્વારા દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો ન હતો તે હકીકત પોતાનામાં વિવાદમાં નથી. નાણાંની પુનઃપ્રાપ્તિ માટેનો દાવો અપીલકર્તા દ્વારા વસૂલવામાં આવેલી ભાડાની રકમ અયુક્ત હતી તે અસર માટે 'ટ્રિબ્યુનલ' દ્વારા કરવામાં આવેલી ઘોષણા પર આધારિત હતો. તે પુનરાવર્તનને સહન કરશે કે વાદીએ રિફંડ માટે દાવો દાખલ કર્યો અને તેથી દાવાકારણ ત્યારે જ ઉદ્ભવ્યું જ્યારે તેનું હક્ક આખરી રીતે આ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યું અને તેની પહેલાં નહીં. આ કોર્ટે માત્ર સ્પેશિયલ લીવ મંજૂર કરી ન હતી પરંતુ ગુણદોષ પર ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયની પણ વિચારણા કરી હતી.

કુનહાયમ્મદ (ઉપર મુજબ) માં, આ કોર્ટે ઠેરવ્યું:

"૧૨. મર્જરના સિદ્ધાંત હેઠળ રહેલ તર્ક એ છે કે આપેલા સમયે સમાન વિષય–વસ્તુને સંચાલિત કરતા એક કરતા વધુ હુકમનામું કે ઓપરેટિંગ હુકમો હોઈ શકે નહીં. જ્યારે નીચલી કોર્ટ, ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાવાળા દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલું હુકમનામું કે હુકમ શ્રેષ્ઠ ફોરમ સમક્ષ કાયદા હેઠળ ઉપલબ્ધ ઉપાયને આધીન કરવામાં આવ્યું હતું ત્યારે, ભલે પડકાર હેઠળનું હુકમનામું કે હુકમ અસરકારક અને બંધનકર્તા રહેવાનું ચાલુ રાખે છે, તેમ છતાં તેની આખરીતા જોખમમાં મૂકાય છે. એકવાર શ્રેષ્ઠ કોર્ટે તેની સમક્ષના મુકદ્દમાનો નિકાલ કોઈપણ રીતે કરી દીધો હોય પછી ભલે અપીલ હેઠળનું હુકમનામું કે હુકમ બાજુ પર મૂકવામાં આવે કે સંશોધિત કરવામાં આવે અથવા ફક્ત માન્ય રાખવામાં આવે, તે શ્રેષ્ઠ કોર્ટ, ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાવાળાનું હુકમનામું કે હુકમ છે જે આખરી, બંધનકર્તા અને ઓપરેટિંગ હુકમનામું કે હુકમ છે જેમાં નીચેની કોર્ટ, ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાવાળા દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલું હુકમનામું કે હુકમ ભળી જાય છે. જો કે, આ સિદ્ધાંત સાર્વત્રિક કે અમર્યાદિત અરજીનો નથી. શ્રેષ્ઠ ફોરમ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલી અધિકારક્ષેત્રની પ્રકૃતિ અને મૂકવામાં આવેલા અથવા મૂકી શકાય તેવા પડકારની સામગ્રી કે વિષય–વસ્તુને ધ્યાનમાં રાખવી પડશે."

તે વધુમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું:

"૪૧. એકવાર સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન મંજૂર થઈ જાય પછી, આ કોર્ટની અપીલીય અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટેના દરવાજા ખુલ્લા મૂકવામાં આવ્યા છે. સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ વાદગ્રસ્ત હુકમ અપીલ સામેનો હુકમ બની જાય છે. ત્યારબાદ પસાર કરવામાં આવેલો કોઈપણ હુકમ અપીલીય હુકમ હશે અને મર્જરના સિદ્ધાંતની લાગુ પડતીને આકર્ષિત કરશે. હુકમ ઉલટાવી દેવાનો છે કે સંશોધનમાં કે અપીલ સામેના હુકમને માન્ય રાખતી નામંજૂરીનો છે તેનાથી કોઈ ફરક પડશે નહીં. જો હુકમ બોલતો કે નોન–બોલતો હોય તો પણ તેનાથી કોઈ ફરક પડશે નહીં. જ્યારે પણ આ કોર્ટે તેની સમક્ષ મુકદ્દમામાં મૂકવામાં આવેલા હુકમના ગુણદોષ પર તેના મનનો ઉપયોગ કરવાનું વલણ અનુભવ્યું છે ભલે તે તેને માન્ય રાખવા તરફ વલણ ધરાવતી હોય, અપીલ માટે મંજૂરી આપવી અને ત્યારબાદ અપીલ પોતે જ નામંજૂર કરવી (અને માત્ર સ્પેશિયલ લીવ માટેની અરજી નહીં) તે આ કોર્ટની રીત છે જો કે ક્યારેક અપીલ મંજૂર કરવા અને અપીલ નામંજૂર કરવાના હુકમો સમાન હુકમમાં સમાવિષ્ટ હોય છે અને ક્યારેક હુકમો તદ્દન સંક્ષિપ્ત હોય છે. તેમ છતાં, હુકમ અપીલીય અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ દર્શાવે છે અને તેમાં વાદગ્રસ્ત હુકમના ગુણદોષ આ કોર્ટની ન્યાયિક ચકાસણીને આધીન કરવામાં આવ્યા છે.

૪૨. 'ભળી જવું' એટલે ડૂબી જવું અથવા અન્ય કોઈ બાબતમાં અદ્રશ્ય થઈ જવું; શોષાઈ જવું કે નાશ પામવું; જોડાઈ જવું કે ગળી જવું. કાયદામાં મર્જર

વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે કે મહાન દ્વારા ઓછી મહત્વની વસ્તુનું શોષણ, જેના દ્વારા ઓછી વસ્તુ અસ્તિત્વમાં રહેતી નથી, પરંતુ મહાનમાં વધારો થતો નથી; ઓળખ અને વ્યક્તિત્વના નુકસાનને સામેલ કરવા માટે શોષણ અથવા ગળી જવું. (જુઓ કોર્પસ જ્યુરિસ સેકન્ડુમ, વોલ્યુમ LVII, પૃષ્ઠ ૧૦૬૭–૬૮)"

(જુઓ રાજા મેકેનિકલ કંપની પ્રાઇવેટ લિ. વિ. કમિશનર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઇઝ, (૨૦૦૨) ૪ એડી (દિલ્હી) ૬૨૧ પણ.)

ખાતાકીય અપીલ અને પુનઃવિચારણાની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં મર્જરની લાગુ પડતી અંગેનો પ્રશ્ન સૌપ્રથમ આ કોર્ટ દ્વારા સીતા રામ ગોયલ વિ. મ્યુનિસિપલ બોર્ડ, કાનપુર [૧૯૫૯] એસ.સી.આર. ૧૧૪૮ માં આ જણાવીને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો હતો:

"જો કે, અપીલકર્તાના માર્ગમાં પ્રારંભિક મુશ્કેલી એ છે કે ખાતાકીય તપાસો ભલે તે અપીલો અથવા પુનઃવિચારણા પરના નિર્ણયોમાં પરિણમે તેને કાયદાની નિયમિત કોર્ટો સમક્ષની કાર્યવાહી સાથે સરખાવી શકાતી નથી."

જો કે, સદર દ્રષ્ટિકોણ પાછળથી સાચો હોવાનું સ્વીકારવામાં આવ્યું ન હતું.

લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૩ ના નિયમો હોવા છતાં, તેની જોગવાઈઓ વ્યાપક આધારવાળી અને ઉદાર રીતે અર્થઘટિત કરવાની આવશ્યકતા છે. લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૫ ની શરતો અનુસાર તેની સત્તાના ઉપયોગમાં અપીલ અથવા અરજી દાખલ કરવામાં વિલંબ માફ કરવાના મામલામાં અમારે આ કોર્ટના નિર્ણયોનો સંદર્ભ લેવાની જરૂર નથી.

ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ વિ. મોહમ્મદ નૂહ, [૧૯૫૮] એસ.સી.આર. ૫૯૫ માં વિવિયન બોઝ, જે. એ સામાન્ય સમજણના દ્રષ્ટિકોણથી ન્યાય થવો જોઈએ તેમ ઠેરવતા જણાવ્યું:

"હું કોઈ કારણ જોતો નથી કે તેમના પર કોઈ સંકુચિત કે અતિ તકનીકી પ્રતિબંધો મૂકવા જોઈએ. મારા મતે ન્યાય આપણી કોર્ટોમાં સામાન્ય સમજણની ઉદાર રીતે આપવામાં આવવી જોઈએ અને સંકુચિત અને પ્રતિબંધિત વિચારણાઓ પર આધારિત હોવાને બદલે માનવ મૂલ્યો પર વ્યાપક આધારવાળો હોવો જોઈએ..."

જો કે, તે કેસમાં પણ 'કોર્ટ' અને 'ટ્રિબ્યુનલ' ના ચુકાદા વચ્ચે તફાવત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો.

એસ.એસ. રાઠોડ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય [૧૯૮૯] ૪ એસ.સી.સી. ૫૮૨ માં, આ કોર્ટના મોહમ્મદ નૂહ, (ઉપર મુજબ) ના અગાઉના કોન્સ્ટીટ્યુશન બેંચના નિર્ણય, મદન ગોપાલ રૂંગટા વિ. સેક્રેટરી ટૂ ધ ગવર્મેન્ટ ઓફ ઓરિસ્સા, [૧૯૬૨] સપ્પ ૩ એસ.સી.આર. ૯૦૬, કલેક્ટર ઓફ કસ્ટમ્સ, કલકત્તા વિ. ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કોમર્શિયલ કું. લિ., [૧૯૬૩] ૨ એસ.સી.આર. ૫૬૩ તેમજ આ કોર્ટની ૩–ન્યાયાધીશોની બેન્ચ સોમનાથ સાહુ વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા, [૧૯૬૯] ૩ એસ.સી.સી. ૩૮૪ ની નોંધ લેતા, આ કોર્ટે અવલોકન કર્યું:

"૧૪. મોહમ્મદ નૂહના કેસ [૧૯૫૮] એસ.સી.આર. ૫૯૫: એ.આઇ.આર. (૧૯૫૮) એસસી ૮૬ માં અપીલ અથવા પુનઃવિચારણા કરનાર સત્તાવાળા હોવા રૂપે કોર્ટ અને ટ્રિબ્યુનલ વચ્ચે અપનાવાયેલો તફાવત કોઈપણ કાનૂની ન્યાયીકરણ વગરનો છે. કોર્ટોમાં સામાન્ય રીતે નિહિત ન્યાયિક સત્તાઓનો ઉપયોગ કાયદા હેઠળ ટ્રિબ્યુનલો અને અન્ય રચાયેલા સત્તાવાળાઓ દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યો છે. વાસ્તવમાં, ઘણા વિવાદોના સંબંધમાં કોર્ટની અધિકારક્ષેત્ર હવે બારિત છે અને ટ્રિબ્યુનલો અને સત્તાવાળાઓમાં અધિકારક્ષેત્ર નિહિત છે. તે સ્થિતિ હોવાથી, મર્જરના સિદ્ધાંતના સંબંધમાં કોર્ટો અને ટ્રિબ્યુનલો વચ્ચેના તફાવત માટે અમને કોઈ ન્યાયીકરણ દેખાતું નથી. સૂચિત પૂર્વાધિકારો પર, એવું ઠેરવવું જ પડશે કે કલેક્ટર દ્વારા કરવામાં આવેલો બરતરફીનો હુકમ ડિવિઝનલ કમિશનરના હુકમમાં ભળી ગયો હતો જ્યારે

અપીલકર્તાની અપીલ ૩૧ ઓગસ્ટ, ૧૯૬૬ ના રોજ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી."

રાઠોડના કેસ (ઉપર મુજબ) નું મોહમ્મદ ક્વારમુદ્દીન (ડેડ) બાય એલઆરએસ. વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી., [૧૯૯૪] ૫ એસ.સી.સી. ૧૧૮ માં પાલન કરવામાં આવ્યું હતું અને કુનહાયમ્મદ (ઉપર મુજબ) માં તેની નોંધ લેવામાં આવી હતી.

આપણે હવે, આ કોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને, અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, શ્રી મલ્હોત્રા દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા નિર્ણયોની વિચારણા કરી શકીએ છીએ.

જુસકર્ન બોઈડ (ઉપર મુજબ) માં જે પ્રશ્ન વિચારણા માટે ઉદ્ભવ્યો હતો તે એ હતો કે બંગાળ રેગ્યુલેશન VIII ઓફ 1819 હેઠળ પત્ની તાલુકના વેચાણ માટે ચૂકવવામાં આવેલી ખરીદીની રકમના પુનઃપ્રાપ્તિના દાવામાં, જે બાજુ પર મૂકવામાં આવી હતી; તે તારીખ કઈ હશે જ્યારે તેના માટે દાવાકારણ ઉદ્ભવ્યું હોવાનું કહી શકાય?

તે કેસમાં અનેક દાવાઓ દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા. વેચાણ પ્રથમ દાવામાં સંપૂર્ણપણે ઉલટાવી દેવામાં આવ્યું હતું. અન્ય દાવાઓમાં સ્ટે મંજૂર કરવામાં

આવ્યો ન હતો. તેમાં પ્રાપ્ત થતી વિશિષ્ટ હકીકતની સ્થિતિ હેઠળ એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે ભારતીય કાયદો અને પ્રક્રિયા હેઠળ જ્યારે મૂળ હુકમનામું અપીલ રજૂ કરીને પ્રશ્નાર્થ કરવામાં આવતું નથી કે તેનું ઓપરેશન દખલ કરવામાં આવતું નથી; જ્યાં અપીલ પરનો હુકમ નામંજૂરીનો હોય છે, ત્યારે સમયમર્યાદાના સમયગાળાનો પ્રવાહ અટકતો નથી.

મકબુલ અહમદ (ઉપર મુજબ) માં જે પ્રશ્ન વિચારણા માટે ઉદ્ભવ્યો હતો તે એ હતો કે મોર્ટગેજ દાવામાં પ્રારંભિક હુકમનામું પસાર થયા પછી, પ્રારંભિક હુકમનામું હેઠળ અમલ મેળવવા માટેની અરજી નામંજૂર થઈ શકે છે કે કેમ. તે કેસમાં ૭ મે, ૧૯૧૭ ના રોજ પ્રારંભિક મોર્ટગેજ હુકમનામું પ્રાપ્ત થયું હતું જેમાં ૨૨ મે, ૧૯૧૭ ના રોજ કેટલાક બાબતોમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. મોર્ટગેજમાં સમાવિષ્ટ વિવિધ ગામોમાં રસ ધરાવતા કેટલાક મોર્ટગેજરોએ પ્રારંભિક હુકમનામું સામે હાઇકોર્ટમાં અપીલ કરી હતી. આવી બે અપીલો દાખલ કરવામાં આવી હતી. એક અપીલ સફળ રહી જ્યારે બીજી નિષ્ફળ ગઈ. તે અપીલોનો નિકાલ કરતા હાઇકોર્ટે હુકમનામા ૭ જૂન, ૧૯૨૦ ના રોજ બનાવ્યા હતા. ત્યારબાદ હુકમનામું ધારકે પ્રારંભિક હુકમનામું હેઠળ અમલ મેળવવાની કાર્યવાહી કરી. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું:

"કોઈપણ અન્ય વાંધાને બાદ કરતા, એવું કહેવું અશક્ય છે કે પ્રારંભિક હુકમનામું હેઠળ અમલ મેળવવાની અરજી એ દાવામાં વેચાણ માટે અંતિમ મોર્ટગેજ હુકમનામું માટે કોર્ટ સમક્ષની અરજી સમાન રાહત માટેની અરજી હતી. તે હોવાથી, નિર્ધારિત સમયમર્યાદાના સમયગાળાની ગણતરીમાં કલમ ૧૪ ના આધારે, સદર ચોક્કસ સમયગાળાને બાકાત રાખવાની પરવાનગી નથી."

આ કેસમાં વિચારણા માટે આવતો પ્રશ્ન તેમાં ઉદ્ભવ્યો ન હતો.

પી.કે. કુટ્ટી (ઉપર મુજબ) તરફ ધ્યાન આપતા પહેલા આપણે આ કોર્ટના અન્ય નિર્ણય સેલ્સ ટેક્સ ઓફિસર, બનારસ એન્ડ ઓર્ઝ. વિ. કન્હૈયા લાલ મકુંદ લાલ સરાફ, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૯) એસસી ૧૩૫ ની નોંધ લઈ શકીએ છીએ. તે કેસમાં એસેસમેન્ટનો હુકમ પ્રશ્નમાં હતો જે આ કોર્ટ સમક્ષ આવ્યો હતો. તેમાં વિચારણા માટે ઉદ્ભવનાર પ્રશ્ન એ હતો કે ઈન્ડિયન કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૭૨ ની કોઈ લાગુ પડતી હતી કે કેમ. આ કોર્ટે ઠેરવ્યું કે પુનઃપ્રાપ્તિ માટે દાવો દાખલ કરવા માટેનું દાવાકારણ તે તારીખથી ઉદ્ભવશે જ્યારે કાયદાની ભૂલ હેઠળ ચૂકવવામાં આવેલો સદર ટેક્સ પક્ષકારને જાણમાં આવ્યો હતો.

પી.કે. કુટ્ટી (ઉપર મુજબ) માં એગ્રીકલ્ચરલ ઈન્કમ ટેક્સ હેઠળ એસેસમેન્ટનો હુકમ ૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૬૮ ના ચુકાદા દ્વારા હાઈકોર્ટ દ્વારા બાજુ પર મૂકવામાં

આવ્યો હતો. ૧૯૭૪ ના વર્ષમાં સિવિલ દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. દાવો સમયમર્યાદા દ્વારા બારિત હોવાનું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું. તેમાં દલીલ ઉઠાવવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાએ ૫ ઓક્ટોબર, ૧૯૭૧ ના રોજ ભૂલ શોધી કાઢી હતી જ્યારે કોર્ટે હાઇકોર્ટના તારીખ ૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૬૮ ના હુકમ સામે રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ નામંજૂર કરી હતી. આ કોર્ટે સદર દલીલને નકારી કાઢીને જણાવ્યું:

"૩... અમે વિદ્વાન વકીલ સાથે સહમત થવામાં અસમર્થ છીએ. તે વિવાદમાં નથી કે તેમની વિનંતી પર હાઇકોર્ટ દ્વારા ઉપરોક્ત ઓપીમાં ૧–૧–૧૯૬૮ ના રોજ એસેસમેન્ટ રદ કરવામાં આવ્યું હતું. તેનાથી તે તારીખથી સમયમર્યાદા શરૂ થઈ ગઈ. એકવાર સમયમર્યાદા શરૂ થઈ જાય, તે તેનો પૂરો અભ્યાસ ચલાવે છે જ્યાં સુધી કોર્ટના હુકમ દ્વારા સમયમર્યાદાના પ્રવાહને અટકાવવામાં ન આવે."

કન્હૈયા લાલ (ઉપર મુજબ) ને અલગ પાડતા, અવલોકન કરવામાં આવ્યું:

"૫... આ કેસમાં આપણી પાસે તે હકીકતની સ્થિતિ નથી. અપીલકર્તા કાર્યવાહીના પક્ષકાર છે અને તેમની વિનંતી પર એગ્રીકલ્ચરલ ઇન્કમ ટેક્સનું એસેસમેન્ટ અગાઉ જણાવ્યા મુજબ રદ કરવામાં આવ્યું હતું અને એસેસમેન્ટ રદ કરાવ્યા પછી તેને રાજ્ય દ્વારા રિફંડ ન કરવામાં આવે તો રિફંડ માટે દાવો દાખલ

કરવા માટેનું દાવાકારણ તેને ઉદ્ભવ્યું હતું. કાયદાની ભૂલની જાણકારી અપીલ નિકાલ થાય ત્યાં સુધી વિસ્તૃત સમય માટે ગણી શકાતી નથી સિવાય કે, અગાઉ જણાવ્યું તેમ, અગાઉની કાર્યવાહીમાં હાઇકોર્ટના ચુકાદાના ઓપરેશનને આ કોર્ટ દ્વારા સ્ટે કરવામાં આવ્યું હોય."

મોહિન્દર સિંહ જગદેવ (ઉપર મુજબ) માં પણ આ કોર્ટે ઠેરવ્યું:

"૭. મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે દાવો સમયમર્યાદા દ્વારા બારિત છે કે કેમ? લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૩ (ટૂંકમાં, 'એક્ટ') એ પૂર્વધારણા કરે છે કે સમયમર્યાદાની દલીલ કરી શકાય છે. જો સમયમર્યાદાના સમયગાળાની સમાપ્તિ પછી કોઈપણ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હોય, તો કોર્ટ તેની નોંધ લેવા માટે બંધાયેલા છે અને યોગ્ય રાહત મંજૂર કરે છે અને જો દાવો સમયમર્યાદા દ્વારા બારિત હોય તો તેને નામંજૂર કરવો પડશે. આ કેસમાં, અરજીમાં રાહત, અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, ઘોષણાની છે. ઘોષણા સ્પષ્ટપણે એક્ટના શેડ્યૂલના અનુચ્છેદ ૫૮ દ્વારા સંચાલિત થાય છે જે પરિકલ્પના કરે છે કે "કોઈપણ અન્ય" ઘોષણા મેળવવા માટે ત્રણ વર્ષની સમયમર્યાદા તે સમયગાળાથી શરૂ થાય છે જ્યારે દાવો કરવાનો હક્ક "પ્રથમ ઉદ્ભવે છે". દાવો કરવાનો હક્ક સૌપ્રથમ સામાવાળાને ૧૦-૯-૧૯૫૭ ના રોજ ઉદ્ભવ્યો હતો જ્યારે સામાવાળાની સેવાઓ સમાપ્ત થઈ હતી. એકવાર સમયમર્યાદા શરૂ થઈ જાય, જ્યાં સુધી સક્ષમ

સિવિલ કોર્ટ અથવા અન્ય કોઈપણ સક્ષમ સત્તાવાળાના હુકમ દ્વારા સમયમર્યાદાના પ્રવાહને અટકાવવામાં ન આવે, તે અટકતી નથી. સામાવાળાની સેવામાંથી બરતરફીની તારીખથી ત્રણ વર્ષની સમાપ્તિ પર, સામાવાળાએ ઉપરોક્ત ઘોષણા માટે દાવો કરવાનો હક્ક ગુમાવ્યો હતો."

કમનસીબે પી.કે. કુટ્ટી (ઉપર મુજબ) અને મોહિન્દર સિંહ જગદેવ (ઉપર મુજબ) માં મર્જરની લાગુ પડતીના સંબંધમાં કોઈ દલીલ રજૂ કરવામાં આવી ન હતી. આ કોર્ટની કોન્સ્ટીટ્યુશન બેંચો દ્વારા નિર્ધારિત રેશિયો પણ કોર્ટના ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યો ન હતો.

ઉપરોક્ત કેસોમાં, આ કોર્ટ એ ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ કે એકવાર આ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવામાં આવે અને તેને મંજૂર કરવામાં આવે, ત્યારે હાઇકોર્ટ અથવા ટ્રિબ્યુનલનો ચુકાદો જોખમમાં આવે છે. મુકદ્દમાનો વિષય જ્યાં સુધી છેલ્લી કોર્ટ દ્વારા નક્કી ન થાય, ત્યાં સુધી તેણે આખરી સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું છે તેમ કહી શકાતું નથી. ચુકાદાના ઓપરેશન પર સ્ટે મંજૂર કરવો તે ઘણો મોટો સંબંધ ધરાવતો હોઈ શકે નહીં એકવાર આ કોર્ટ સ્પેશિયલ લીવ મંજૂર કરે અને ગુણદોષ પર મામલાની સુનાવણી કરવાનું નક્કી કરે.

એવું દલીલ કરવામાં આવી નથી અને થઈ પણ ન શકે કે સામાન્ય સિવિલ કાયદા હેઠળ પણ અપીલ કોર્ટનો ચુકાદો એકલો જ અમલમાં મૂકી શકાય છે. મર્જરના સિદ્ધાંતને તેમજ આ સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને કે અપીલ એ દાવાની સાતમી છે, અમે એવા મંતવ્યના છીએ કે એસ.એસ. રાઠોડ (ઉપર મુજબ) માં કોન્સ્ટીટ્યુશન બેંચના નિર્ણયનું હાલના કેસમાં પાલન કરવાનું હતું.

મોહિન્દર સિંહ જગદેવ (ઉપર મુજબ) માં પ્રાપ્ત થતી હકીકતો તદ્દન અલગ હોવાથી, તે હાલના કેસમાં પ્રાપ્ત થતી હકીકતોમાં કોઈ લાગુ પડતી ધરાવે છે તેમ કહી શકાતું નથી.

અમે, તેથી, એવા મંતવ્યના છીએ કે પી.કે. કુટ્ટી (ઉપર મુજબ) કાયદો સાચી રીતે નિર્ધારિત કરતું નથી અને તે અનુસાર તેને રદ કરવામાં આવે છે.

આ મામલો હવે ગુણદોષ પર અપીલોના નિકાલ માટે યોગ્ય બેન્ચ સમક્ષ મૂકવામાં આવી શકે છે.

બી.એસ.

પ્રશ્નનો જવાબ આપવામાં આવ્યો.

This judgment has been translated using AI Tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.